

AŞAĞIYA DÜŞÜŞ KORKUSU VE YUKARIYA ÇIKMA UMUDU: MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ZENGİNLİK VE YOKSULLUK ALGILARI ÜZERİNE SOSYOLOĞİK BİR ARAŞTIRMA

Çađdaő Ümit YAZGAN¹

Nadir SUĐUR²

ÖZ

Türkiye’de meslek liseleri kısa sürede istihdam edilmeyi ve işgücü piyasasında tutunmayı kolaylaştıracak beceriler kazandırması bakımından bir sığınak olarak algılanabilse de çoğu zaman çok yönlü sosyal ve ekonomik dezavantajlarla ilişkilendirilebilmektedir. Bu çalışmada genellikle yoksullukla ilişkilendirilen meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluğu hangi ölçütlerle tanımladıkları ve hangi faktörlere (bireysel nedenler, yapısal nedenler, kader, vb.) dayandırdıkları incelenmektedir. Araştırma, meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluk şeklinde tabakalaşmış alanlara yönelik görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluğa yönelik görüşlerinin neler olduğu ve öğrencilerin toplumsal yaşamda tabakalaşmış farklılıklara ne tür anlamlar yükledikleri sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Çalışma, 2016-2017 öğretim yılında, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinin 12. sınıfında eğitim gören 797 öğrenciyle yürütölmüş bir alan araştırmasının anket tekniği ile elde edilen verilerine dayanmaktadır.

Araştırma sonucunda, sosyoekonomik düzeyi görece düşük, çalışan yoksul ailelerden gelen öğrencilerin, çoğunlukla kendilerinin içinde buldukları sosyal ve ekonomik konum ile alt gelir gruplarının içinde bulunduğu konum arasına bir mesafe koymaya çalıştıkları, buna karşın orta gelir gruplarının sahip olduğu zenginliği ulaşılabilir/erişilebilir bir süreç olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim, Zenginlik, Yoksulluk, Sosyal Hareketlilik

---

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakölte, Sosyoloji Bölümü

² Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakölte, Sosyoloji Bölümü

FEAR OF FALLING DOWN VERSUS HOPE FOR UPWARD SOCIAL MOBILITY: A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS' PERCEPTION OF THE WEALTH AND POVERTY

ABSTRACT

Vocational high schools can often be regarded as a shelter in having access to employment and attainment of technical and occupational skills that enable those schools' students to have an advantageous position in the labour market. On the other hand, these schools are, also closely associated with a wide range of social and economic disadvantages. This study examines the profiles of the students of vocational high schools who are widely seen as the poor and the vulnerable, and looks at how they define the poverty and the wealth and in what way they relate them to structural and/or individual factors. Henceforth, the aim of this study is to assess the views of the vocational high school students regarding the wealth and the poverty in an unevenly stratified society. Based on fieldwork conducted in 2016-2017, this study tries to explore the opinions of the vocational high school students about the wealth and the poverty and sociologically examines the degree to which importance that they attribute to social stratification system.

The study is based on the findings of fieldwork data obtained via questionnaire techniques applied to 797 students who were enrolled in 12th class of 7 vocational and technical Anatolian schools affiliated to Eskişehir provincial directorate for national education. It is found that students who are from the poorer families, tend to put a distance between themselves and their own social and economic position and try to distinct themselves from the lower income groups' position as much as possible. Findings of the research show that they have more aspiration and the desire to reach the position of the middle-income groups and regard this process as reachable/accessible.

Keywords: Vocational and Technical Secondary Education, Wealth, Poverty, Social Mobility

1. GİRİŞ

Yoksulluk, genellikle temel düzeyde gelirden yoksun olma hali olarak tanımlansa da günümüzde başta eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvence olmak üzere insani gereksinimler ve kapasiteden yoksun olma anlamında kullanılan çok yönlü ve çok boyutlu bir sosyal olgudur (Suğur vd., 2010: 85). Yoksulluk kavramının çok belirgin bir tanımı mevcut değildir. Yoksulluk, bağlı olduğu toplumsal koşullara göre biçimlenebilmektedir. Dolayısıyla tek bir yoksulluğun olmadığı söylenebilir (Hartmann, 2014: 18). Yoksullukla ilgili terim sayısı neredeyse 200'ü aşmış durumdadır (Kennedy, 2013: 109). Literatürde mutlak ve göreceli yoksulluk, nesnel ve öznel yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluk kültürü, derin yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk, yoksulluğun kadınlaşması ve dijital yoksulluk gibi çok sayıda kavramın kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların her biri farklı bağlamlara işaret etmektedir

Mutlak yoksulluk, insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan yiyecek, içecek, barınma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olma haline gönderme yapmaktadır (Alcock, Payne ve Sullivan, 2000: 158). Göreceli yoksulluk belli bir zaman diliminde toplumun veya grupların ortalama ya da tipik standartlarından hareketle yoksulluğa yaklaşmaktadır (Daly, 2015: 234). Toplumun ortalama yaşam standartlarına ulaşmak için gerekli olan gelirdeki eksikliği ifade etmektedir (Fusco, 2003: 5). Nesnel ve öznel yoksulluk ayrımı ise yoksulluğa içsel ve dışsal bakışı ayırt etmesi bakımından bu çalışma için önem taşımaktadır. Nesnel süreç, yoksulluğu yapısal eşitsizlikler ve kurumsal mekanizmalarla ilişkilendirmekte; öznel süreç, yoksulluğun nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Nesnel ve öznel süreçler, yoksulluğun birbirinden ayrılmaz yönlerine ışık tutmaktadır. Birinin diğerine önceliğinin olup olmaması ise teorik bakış açısına göre değişebilmektedir (Suğur vd., 2008: 3).

Yoksulluğun, genel geçerliliği olduğu varsayılan ölçütlere göre nesnel olarak mı, yoksa yoksulların değerlendirmelerine olanak sağlayan öznel bir yaklaşımla mı belirleneceği konusu önemlidir. Nesnel yaklaşım gelir, tüketim harcamaları, kalori miktarı gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslar üzerinde

yoğunlaşmaktadır. Öznel yaklaşım ise asgari temel ihtiyaçları karşılayıp karşılayamama konusunda, yoksulların algılarını öne çıkarmakta yani yoksulların sesine kulak vermektedir. Öznel yaklaşım toplumca kabul edilebilir yaşam düzeyinin dışarıdan belirlenmesi yerine bu durumu en iyi bilmesi gereken yoksullarca belirlenmesini öne çıkarmaktadır (Şenses, 2006: 92-93). Bu yaklaşım, bireysel algılara ve dışsal koşulların değerlendirilmesine dayanmaktadır (Buttler, 2013: 7).

Bu çalışma hem yoksulluk hem de zenginlik olgusuna yönelik öznel değerlendirmeleri birlikte ele almaktadır. Yoksulluk ve zenginlik ile ilgili öznel değerlendirmelerin bir arada ele alınmasının altında yatan neden, bu iki olgunun birbiri ile ilişkili iki karşıt kategoriyi temsil etmesidir. Yoksulluk ve zenginlik mutlak kavramlar olmayıp, yaşam düzeylerinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu bakımdan yoksulluk ve zenginlik hakkındaki düşünceler birbiriyle bağlantılıdır (Aldemir ve Özpınar, 2004: 4). “Türkiye’de toplumsal hiyerarşiler ve farklar arasında her ne kadar karmaşık bir eklemlenme olsa da yoksulların algılarında toplumsal alanın fakirler ve zenginler şeklinde ikili bir karşıtlık üzerine kurulduğu söylenebilir” (Erdoğan, 2016: 49).

Türkiye’de özellikle yoksulluk ile ilgili çalışmaların çokluğu dikkat çekmekte iken zenginlik ile ilgili literatürün kısıtlı olduğunu belirtmek gerekir. Zenginlik ile ilgili az sayıda mevcut çalışma, çoğunlukla ekonomi politik perspektiften hareket etmektedir (Bora ve Erdoğan, 2005: 5). Bu çalışmada ise zenginlik ve yoksulluk, ekonomik ve dışsal bir perspektiften ziyade ağırlıklı olarak içsel bakış ve öznel değerlendirmeler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Zenginlik ve yoksulluk bir merdivenin üst ve alt basamakları olarak kabul edilecek olursa, basamaklar arası geçiş ile sosyal hareketlilik arasında bir ilişki kurulabilir. “Sosyal hareketlilik birey, sosyal obje ya da değer (insan etkinliği ile düzenlenmiş ya da oluşturulmuş herhangi bir şeyin) bir sosyal konumdan ötekine geçişini ifade etmektedir” (Sorokin, 1959: 133). Sosyal hareketlilik, yatay ve dikey biçimde gerçekleşebilmektedir. *Yukarıya çıkma* ya da *aşağıya düşüş* bağlamında bir tabakadan ötekine geçiş dikey

hareketliliği, aynı tabaka içerisindeki konum değiştirmeler ise yatay hareketliliği ifade etmektedir. Bu bağlamda birbiriyle bağlantılı hiyerarşik konumlar olarak zenginliği ya da yoksulluğu hazırlayan koşullara yönelik değerlendirmeler, sosyal hareketliliğe yönelik değerlendirmeler olarak ele alınabilir. Yoksulluktan kurtulma ya da zenginliği elde etmede aile, eğitim, devlet gibi kurumların mı? çaba, çalışma, performans gibi bireysel faktörlerin mi? yoksa kaderin mi? etkili olacağına dönük görüşler, öznel düzeyde bireyin sosyal hareketlilik algısı hakkında fikir verebilmektedir.

Araştırma endüstri meslek lisesi³ öğrencilerinin, yoksulluk ve zenginlik temelindeki farklılaşmaları nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Literatürde zenginlik ve zenginlik algısı ile ilgili çalışmalar, yoksulluk ve yoksulluk algısı ile ilgili çalışmalara oranla sınırlı sayıdadır. Görece yoksul öğrencilerin yöneldiği meslek liselerini zenginlik ve yoksulluk ekseninde ele alan çalışmaların ise pek bulunmadığı bu bağlamda yürütülen araştırmanın bu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Belirtilen amaç doğrultusunda ilk olarak öğrencilerin zenginliği ve yoksulluğu tanımlama biçimlerine odaklanılmaktadır. “Zengin kime denir?” ve “yoksul kime denir?” sorularına verilen cevaplar çerçevesinde zenginliğin ve yoksulluğun dayandırıldığı ölçütler analiz edilmektedir. Bu ölçütlerin işaret ettiği anlamlar ve hayat tarzları yorumlanmaktadır. İkinci olarak aile, okul ve devlet gibi kurumsal yapıların, kişisel çaba, çalışkanlık gibi bireysel niteliklerin ve kadercı eğilimlerin zenginliğe ve yoksulluğa etki düzeyi öğrenci görüşleri üzerinden ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Zenginliği elde etmenin veya yoksulluktan kurtulmanın koşullarına yönelik görüşler üzerinden öğrencilerin sosyal hareketlilik sürecini nasıl anlamlandırdıkları değerlendirilmektedir.

---

³ 2013 yılında mesleki ve teknik ortaöğretim okulları yedi başlık altında, 22 okul türüne ayrılmaktaydı. Araştırma kapsamında, eski ismiyle “*teknik ve endüstri meslek liseleri*” başlığı altında yer alan Anadolu teknik lisesi, Anadolu meslek lisesi, teknik lise, *endüstri meslek liselerinden* veri toplanmış olup, bu liseler 2014’te Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı okullar çerçevesinde “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ile “Çok programlı Anadolu Lisesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır.

2. “FIRSATLAR VE ENGELLER LABİRENTİ” OLARAK MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM

Mesleki ve teknik ortaöğretim süreci, hem çeşitli fırsatları hem de çeşitli engelleri içeren bir labirent olarak nitelendirilebilir. Mesleki eğitim, kazandırdığı beceriler ve belgeler aracılığıyla erken yaşlarda kolaylaştırarak hızlandırabilmektedir. Bu bağlamda meslek liseleri avantaj ya da fırsat alanı olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan meslek liseleri akademik başarı düzeyi düşük, yoksul öğrencilerin yöneldiği düşük statülü bir eğitim alanı olarak dezavantajlar ya da bazı engellerle ilişkilendirilebilmektedir.

Literatürde mesleki ve teknik ortaöğretimin avantajlı yönlerini öne çıkaran çalışmalarda kısa zamanda işgücü piyasasına giriş yapabilme, mesleki başarıyı artırma, istihdam olasılığını yükseltme, ücret düzeyine olumlu etki, işgücü piyasasında uzun vadeli kazanç sağlama gibi çeşitli avantajların altı çizilmektedir (Forster, Bol and Werfhorst, 2016: 490; Neumann and Ziderman, 1989: 256; Kulik,1998).

Türkiye’de meslek lisesi mezunlarına yönelik araştırmalarda meslek liselerinin, işgücü piyasasına giriş süresini kısaltması yönündeki işlevinin altı çizilmektedir (EARGED, 2006: 99 -108; METARGEM: 1997: 30-36). TÜİK (2014, 2016) verileri ücret ve istihdam olasılıkları bakımından, meslek lisesi mezunlarının yükseköğretime yerleşemeyen genel lise mezunları karşısında avantajlı olduklarını vurgulamaktadır⁴.

Mesleki ve teknik ortaöğretim avantajların yanı sıra çeşitli dezavantajlara da konu olabilmektedir. Akademik başarı düzeyi düşük öğrenciler çeşitli sebeplerden dolayı mesleki ve teknik ortaöğretime daha çok yönelebilmektedir (Shavit ve Müller, 2000: 30; Çelik, 2016: 21; Aksoy, 2013: 57). Akademik becerileri geliştirmeye dayalı müfredatın kısıtlı olduğu (Van Houte, 2004: 380) mesleki eğitim süreci, akademik düzeyde eğitim beklentilerini ve yönelimini etkileyerek (Kely ve Price, 2009: 814) akademik başarının

---

⁴ TÜİK (2014) Kazanç Yapısı Araştırması verilerine göre istihdam edilen bir meslek lisesi mezununun yıllık ortalama brüt ücreti 28,143 TL, genel lise mezununun 21,222 TL, yüksekokul ve üstü mezunlarının 51 403 TL’dir. TÜİK (2016) Ocak 2015-2016 işgücü durumu raporuna göre meslek lisesi mezunlarının işgücüne katılma oranları % 65,7, genel lise mezunlarının işgücüne katılma oranları % 52,5, yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılım oranı ise % 79,6’dır (TÜİK, 2014; TÜİK, 2016).

gelişimini yavaşlatabilmektedir (Hallinen ve Kubitschek, 1999: 4). Dolayısıyla mesleki ve teknik ortaöğretime yerleşen öğrencilerin yükseköğretime geçiş olasılıkları azalabilmektedir (Berends, 1995: 342).

ÖSYM istatistikleri, meslek lisesi mezunlarının lisans düzeyinde yükseköğretime geçiş oranlarının genel lise mezunlarına kıyasla oldukça düşük düzeyde kaldığını göstermektedir⁵ (MEB, 2016: 20). PISA verilerine göre meslek liseleri fen, matematik ve okuma becerisi olarak gruplandırılan akademik başarı kriterleri bakımından Türkiye’deki okul türleri sıralamasının en altlarında yer almaktadır (MEB, 2010).

Öğrenci ebeveynlerine ait düşük sosyoekonomik ve sosyokültürel göstergeler, ebeveynlerin yönlendirici etkisi, ortaöğretime geçişte seçicilik uygulaması gibi nedenler kısıtlı imkânlarla sahip öğrencilerin meslek liselerine yönelmelerinde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda mesleki ve teknik ortaöğretime yönelen öğrenciler çeşitli dezavantajlar kapsamında ele alınabilmektedir.

Ortaöğretim düzeyindeki okullar arasında eşitsizlik oldukça derindir (Gür ve Çelik, 2009: 36). Türkiye’de ortaöğretime geçiş sürecinde öğrenciler sadece akademik başarı düzeylerine göre değil sosyoekonomik konumları bakımından da ayrışmaktadır (ERG, 2009: 21-22). Öğrenci ailelerinin sosyoekonomik konumu, öğrencilerin hangi ortaöğretim kurumuna yönelecekleri hakkında ipucu sunabilmektedir (ERG, 2012: 22). Meslek lisesine yönelen öğrenci ailelerinin gelir, eğitim düzeyleri ve işgücü piyasasındaki konumları ortalamanın altında kalmaktadır (Alkan vd., 2008: 57-65). Genellikle alt veya alt-orta sınıf ailelerden gelen

---

⁵ Yüksek Öğretim Kurulu’nun 1998 yılında aldığı yükseköğretime geçişte “ağırlıklı ortaöğretim başarı puanı (AOBP)” ve “farklı katsayı” uygulamaları kararları ile birlikte meslek liselerinin yükseköğretime geçiş hakkı sınırlandırılmıştır. Meslek liseleri, üniversiteye geçişi düşünen öğrenciler için cazibesini yitirmiştir. Bu uygulamalar, meslek lisesi öğrencilerinin “tabakalaşma sistemi içindeki hareket kabiliyetini iyice kısıtlamıştır” (Aktay, 2005: 34). 2010 yılında başlatılan katsayı düzenlemeleri ile üniversiteye geçişte ortaöğretim başarı ortalamasının etkisi zayıflatılmıştır, 2011’de katsayı uygulamasına, 2012’de AOBP uygulamasına son verilmiştir (Çelik, 2015: 279). Üniversiteye geçişte meslek lisesi öğrencilerinin yaşadıkları dezavantajlar bir ölçüde azalmıştır. Bu uygulamaların yanı sıra meslek lisesine devam eden öğrenci ailelerinin sosyoekonomik ve sosyokültürel özellikleri, ortaöğretime geçişte seçicilik uygulaması, müfredat yapısı, personel kültürü, iş hayatına kısa zamanda atılma isteği gibi faktörlerin de akademik başarıyı etkilediği gözden uzak tutulmamalıdır.

çocukların hem meslek sahibi olmak, hem de gerekirse üniversite şansını denemek için meslek liselerine yöneldiği gözlenmektedir (Aktay, 2002: 17; Şen vd., 2005: 39-40; Akşit vd., 2000).

Fen liselerindeki öğrencilerin % 51'i, Anadolu liselerindeki öğrencilerin % 42'si sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelmektedir. Meslek liselerinde ise sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen öğrencilerin oranı yalnızca % 8'dir (ERG, 2014: 31). Bu bağlamda öğrencilerin düşük sosyoekonomik statü ve bu statünün önemli ölçüde etkilediği düşük akademik başarı düzeyi ile temsil edildikleri söylenebilir (Kerckhoff, 1976; Jaeger, 2009: 195).

Gerek OECD ülkelerinde, gerekse ülkemizde mesleki ve teknik eğitim kurumlarında düşük toplumsal saygınlık sorunu da mevcuttur. Genel (akademik) eğitim, mesleki ve teknik eğitimden daha çok itibar görmekte, öğrenciler ve/veya aileleri mesleki ve teknik eğitim kurumlarını son tercih olarak değerlendirmektedir (ERG, 2012: 26). “Üst ekonomik toplumsal sınıflar için mesleki-teknik eğitimi seçmek bir tür alçalma anlamına gelebilmektedir” (Doğan, 1996: 175). Ortaöğretim alanında “düşük nitelikte işler”, “düşük kalitede eğitim” ve “üniversite yolu kapalı” şeklinde kalıplaşmış olumsuz yargılar da daha çok mesleki ve teknik ortaöğretim süreci ile birlikte anılmaktadır (ERG, 2012: 26).

3. YÖNTEM

Araştırmada yanıtı aranan temel sorular şunlardır:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik özellikleri nelerdir?
2. Araştırmaya katılan öğrenciler, zenginlik ve yoksulluğun özelliklerini hangi ölçütler çerçevesinde tanımlamaktadır?
3. Araştırmaya katılan öğrenciler, zenginlik ve yoksulluğun nedenleri olarak hangi faktörleri (birey, kurumsal yapı, kader) öne çıkarmaktadır?

Çalışma, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinin 12. sınıfında eğitim gören 797 öğrenciyle yürütülmüş bir alan araştırmasının anket tekniği ile elde edilen verilerine dayanmaktadır. Ankette ilk olarak, öğrenci ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel niteliklerini ortaya çıkarmak için anne-baba mesleği (açık uçlu soru), anne-baba eğitim düzeyi (kapalı uçlu soru), ailenin ortalama gelir düzeyi (açık uçlu soru) sorulmuştur. İkinci olarak, zengin ve yoksul karakterine nasıl bir anlam verildiği ve bu karakterleri tanımlamada hangi ölçütlerin kullanıldığını tespit etmek için “zengin kime denir?”, “yoksul kime denir?” şeklinde iki adet açık uçlu sorulmuştur. Üçüncü olarak zenginliğin ve yoksulluğun nedenlerine yönelik öğrenci görüşlerini tespit edebilmek için üçlü Likert ölçeğinde 8 adet soru sorulmuştur.

Eskişehir il merkezinde makine teknolojileri, inşaat teknolojileri, elektrik-elektronik teknolojisi, motorlu araçlar teknolojileri, uçak bakım, bilişim teknolojileri, biyomedikal cihaz teknolojileri gibi birbirinden farklı teknik alanların merkeze alındığı ve bu alanlarda eş zamanlı eğitim faaliyetlerinin yürütülebildiği toplam 7 adet mesleki ve teknik Anadolu Lisesi bulunmaktadır. Araştırmanın evreni bu okulların 12. Sınıfında eğitim gören yaklaşık 2000 öğrenciden oluşmaktadır⁶. Kesitsel nitelikte olan bu araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş; 2016 Aralık ve 2017 Ocak tarihleri arasında, evren kapsamındaki tüm okullara ortalama iki defa gidilerek, anket uygulamasını kabul eden 797 öğrenciyle araştırma tamamlanmıştır. Araştırma verileri 12. sınıfların staj yapmadığı ve derslere en yoğun düzeyde katılımın

---

⁶ 2013 yılında araştırmanın evrenine ve örnekleme karar verilirken mesleki ve teknik ortaöğretim okulları yedi başlık altında toplanmaktaydı. Aynı zamanda mesleki ve teknik ortaöğretim bu yedi başlık altında 22 okul türüne ayrılmaktaydı. Araştırmanın konusu ve sahası bu 7 başlık içerisinde sadece “teknik ve endüstri meslek liseleri” başlığı altında yer alan Anadolu teknik lisesi, Anadolu meslek lisesi, teknik lise endüstri meslek lisesi üzerinden tasarlanmıştır. 2014'te Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren 22 okul türü öğrenim süreleri ile yetkilerinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ile “Çok programlı Anadolu Lisesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma üzerine, ticaret, sağlık, turizm, din hizmetleri gibi hizmet ağırlıklı spesifik alanlara odaklanan eğitim faaliyetleri yürüten ya da yakın bir zamana kadar sadece kız öğrencilerin eğitim gördüğü ve halihazırda da kız öğrencilerin çoğunlukta olduğu mesleki ve teknik Anadolu liseleri araştırmanın evrenine dahil edilmemiştir.

tespit edildiği günlerde her okula ortalama 2 defa gidilerek toplanmıştır. Araştırmaya katılım oranı % 39,7'dir.

Anketler en az 13, en fazla 27 dakika arasında değişen sürelerde doldurulmuştur. Ders saatinde ön tanıtım yapıldıktan sonra araştırmacı gözetiminde gönüllü katılım sağlayan öğrencilere anket uygulanmıştır. Saha araştırması iki ay sürmüştür. Araştırma, mesleki eğitim tecrübelerinin daha fazla olgunlaştığı varsayılan 12. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. 12. sınıf öğrencilerinin seçilmesinde, son sınıf öğrencilerinin gelecek beklentilerinin ve toplumsal yaşama yönelik algılarının alt sınıflara oranla görece netleşmiş olabileceği göz önünde tutulmuştur.

Çalışma kapsamına giren okullarda eğitim gören erkek öğrenciler çoğunluktadır. “Mesleki ve teknik liselerde, öğrenci nüfusunun büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturması okulların “erkek okulu” olarak kodlanmasına yol açmaktadır. Erkeklerin bu tür okulları tercih etmelerinin ya da bu okullara yönlendirilmelerinin nedeni okulların içerdiği program türleridir” (ERG, 2015: 11). Program türlerinin (alan ve dalların) ilintili olduğu meslekler (elektrikçilik, torna tesviye, kaportacılık gibi) toplumda ve işgücü piyasasında daha çok erkek meslekleri olarak kabul görmektedir. Meslek-cinsiyet bağlantılı toplumsal ve kültürel kabuller, mesleki eğitim alanlarına yönelmede etkili olmaktadır. Dolayısıyla meslek liselerinin ilgili programlarını erkek öğrenciler daha fazla tercih etmektedir. Bu bağlamda araştırma örneklemini içerisinde yer alan kız öğrenci oranının düşüklüğü, hem bir gerçekliğe hem de bir sınırlılığa işaret etmektedir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyoekonomik Özellikleri

Bu başlık altında, araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel niteliklerine yönelik göstergeler ve bu göstergelerin yakın özellikler taşıyıp taşımadığı ele alınmaktadır. Öğrenci ailelerinin gelir, meslek ve eğitim değişkenleri açısından genel özellikleri irdelenerek bu özelliklerin literatür ile örtüşüp örtüşmediği değerlendirilmektedir.

Araştırmaya katılanların % 83,6'sı erkek , % 16,4'ü kız öğrencidir. MEB 2017 örgün öğrenci istatistiklerine göre, Türkiye'de bu araştırmanın kapsamına giren meslek liselerinde eğitim gören öğrencilerin sadece %12,9'u kız öğrencilerden oluşmaktadır. Türkiye'de örneklem kapsamına giren meslek liselerinde eğitim gören toplam 112 789 öğrencinin 99 856'sı erkek 12 933'ü kız öğrencidir (MEB, 2016: 122). Araştırmanın örneklemini içerisinde yer alan kız öğrenci oranı (% 12,9) ile Türkiye genelinde örneklem kapsamına giren okul türlerindeki kız öğrenci oranının (% 16,4) yakınlık gösterdiği söylenebilir.

Katılımcıların annelerinin eğitim durumu değerlendirildiğinde % 3,7'sinin okuma yazma bilmediği, % 22,6'sının ilkokulu tamamlamadığı, % 31,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %24,4'ünün ortaokul mezunu olduğu, % 15,1'inin lise mezunu olduğu, % 2,5'inin ise yükseköğretim kurumlarından mezun olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının % 0,4'ü okuma yazma bilmemekte, % 17,6'sı ilkokul terk düzeyinde, % 21'i ilkokul mezunu, % 26'6'sı ortaokul mezunu, % 27'si lise mezunu, % 7,4'ü ise yükseköğretim mezunu oldukları belirlenmiştir (Tablo 1).

Ebeveynlerin meslek durumu incelendiğinde, öğrencilerin babalarının % 60,6'sının işçi, %13, 8'inin emekli, % 9,2'sinin memur, % 8,3'ünün çiftçi, % 4,4'ünün esnaf, % 3,1'nin serbest meslek sahibi ve % 0,5'inin işsiz olduğu görülmektedir. Öğrenci annelerinin ise % 80'inin ev hanımı, % 18,1'inin işçi, % 1,2'sinin memur ve % 0,8'inin emekli olduğu belirlenmiştir (Tablo. 1).

Öğrencilerin % 1,4'ünün ailesinin aylık geliri 1,000 TL'nin altında, % 39,8'inin 1,000 – 1,999 TL arası, % 33,5'inin 2,000 – 2,999 TL arası, % 16,6'sının 3,000 – 3,999 TL arası, % 4,9'unun 4,000 – 4,999 TL, % 3,8'inin geliri ise 5,000 TL'nin üzerindedir (Tablo.1). Haneye giren aylık gelir bakımından en çok yığılmanın olduğu gelir aralığı 1,000 - 1,999 TL'dir. Öğrencilerin mensup olduğu hanelere giren aylık gelir ortalaması 2.255 TL'dir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyoekonomik Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Kız	131	16,5
Erkek	663	83,5
Toplam	794	100
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	29	3,7
İlkokul terk	178	22,6
İlkokul	248	31,6
Ortaokul	192	24,4
Lise	119	15,1
Yükseköğretim	20	2,5
Toplam	786	100
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	3	0,4
İlkokul terk	136	17,6
İlkokul	162	21
Ortaokul	206	26,6
Lise	209	27
Yükseköğretim	57	7,4
Toplam	773	100

	N	%
Baba Mesleği		
İşçi	443	60,6
Emekli	101	13,8
Memur	67	9,2
Çiftçi	61	8,3
Esnaf	32	4,4
Serbest meslek	23	3,1
İşsiz	4	0,5
Toplam	731	100
Anne Mesleği		
Ev kadını	615	80
İşçi	139	18,1
Memur	9	1,2
Emekli	6	0,8
Toplam	769	100
Haneye giren aylık ortalama gelir		
0-999 TL	11	1,4
1000-1999 TL	302	39,8
2000-2999 TL	254	33,5
3000-3999 TL	126	16,6
4000-4999 TL	37	4,9
5000 TL ve üzeri	29	3,8
Toplam	759	100

Öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel göstergeleri yakınlık göstermektedir. Araştırmada, öğrenci ailelerinin sosyoekonomik özellikler bakımından yakınlık gösterdiği iddiası, öğrenci ebeveynlerinin eğitim düzeyleri, meslekleri ve haneye giren aylık gelir değişkenlerine dayandırılmaktadır.

Bu bağlamda öğrencilerin, çoğunlukla eğitim ve gelir düzeyi düşük, çalışan yoksul ailelerden geldikleri söylenebilir.

4.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Zengin ve Yoksul Algıları

Araştırmaya katılan öğrencilere zengin ve fakir kime denir? şeklinde açık uçlu sorular sorulmuş verilen yanıtlar gruplandırılmıştır. Zengini ve yoksulu, *parası olana-olmayana denir*, şeklindeki tanımlayanlar “para ölçütü”nü kullananlar olarak gruplandırılmıştır. *Gönlü zengin olana zengin denir veya onurlu insana fakir denir* şeklindeki tanımlamalar “soyut değerler ölçütü”nü kullananlar olarak gruplandırılmıştır. *Evi, arabası olan zengindir* şeklindeki tanımlamalar, “orta sınıf ölçütü”nü kullananlar olarak gruplandırılmıştır. *Villası, arabası, şirketleri olan zengindir* şeklindeki tanımlamalar, “üst sınıf ölçütü”nü kullananlar olarak gruplandırılmıştır. *Yiyecek yemeği olmayana fakir denir* şeklindeki tanımlamalar, “derin yoksulluk ölçütü”nü kullananlar olarak gruplandırılmıştır. Kendini zengin olarak tanımlayanlar, zengin yoktur gibi ifadeler kullananlar zenginlik için “diğer” başlığı altında gruplandırılmıştır. Kendisini fakir olarak tanımlayanlar, fakirliği kişinin çalışmaması, tembel olma gibi özelliklere bağlayanlar ya da fakirlik yoktur gibi oldukça çeşitli tanımlar fakirlik için “diğer” başlığı altında gruplandırılmıştır. Alt başlıklarda gruplandırılan yanıtlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 2. Zengini ve yoksulu tanımlarken kullanılan ölçütler

Zengin kime denir?	n	%
Para ölçütünü kullananlar	263	38,4
Soyut değerler ölçütünü kullananlar	144	21
Orta sınıf ölçütünü kullananlar	180	26,2
Üst sınıf ölçütünü kullananlar	76	11,1
Diğer	22	3,2
Toplam	685	100
Fakir kime denir?		
Para ölçütünü kullananlar	251	38,4
Derin yoksulluk ölçütünü kullananlar	163	24,9
Soyut değerler ölçütünü kullananlar	95	14,5
Diğer	145	22,2
Toplam	654	100

4.2.1. Zenginliğin ve Yoksulluğun Ölçütü Olarak Para

Öğrenci ailelerinin aylık gelir ortalamalarının 2,255 TL olması ve bu gelir düzeyinin açlık sınırının üzerinde, yoksulluk sınırının altında kalması⁷ para ile ilgili kısıtlılık hakkında fikir vermektedir. Gelir konusunda gözlemlenen kısıtlılığın, öğrencilerde ölçüt olarak parayı kullanma eğilimini güçlendirdiği

⁷ Araştırmanın saha sürecinin başladığı Kasım 2016 tarihinde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (TÜRK İŞ) belirlediği açlık sınırı 1,417 TL, yoksulluk sınırı ise 4,615 TL'dir (www.turkis.org.tr). Memur Sendikaları Konfederasyonu'nun 2016 Eylül ayı rakamları çerçevesinde açlık sınırı 1,492, yoksulluk sınırı ise 4,252 TL'dir (www.memursen.org.tr). Dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi Türkiye Kamu-Sen hesaplamalarına göre ise Ocak 2017'de 5.019,93 Lira olarak belirlenmiştir (www.kamusen.org.tr).

düşünülmektedir. “Zengin kime denir?” sorusuna para ölçütünü kullanarak cevap verenlerin oranı % 38,4’tür, “yoksul kime denir?” sorusuna para ölçütünü kullanarak cevap verenlerin oranı da % 38,4’tür (Tablo.2) . Para ölçütünü kullanarak verilen cevaplar bir birine oldukça benzemektedir:

Zengin **parası olana** denir.

Yoksul **parası olmayana** denir.

Parası olan zengindir.

Parasız adama yoksul denir.

Yoksullar üzerine yapılan bir başka araştırmada da örneklemin % 64,5'i zenginliği para ölçütüne göre tanımlamış, parası olan zengindir şeklinde görüş bildirmiştir. Para ölçütünün kullanılması rasyonel bakış açısı olarak nitelendirilmiştir. Zenginliği tanımlarken kullanılan para ölçütü, katılımcıların koşullarının, eksikliklerinin, sahip olmak istediklerinin bir yansıması olarak yorumlanmıştır (Şahin ve Çiçek, 2015: 67).

Bu çalışmada öğrencilerin para ölçütü ile zenginlik ve yoksulluk arasında bir sınır çizgisi çektikleri söylenebilir. Para ölçütünü kullanan öğrencilere göre parası olanlar, çizginin ötesine geçip zenginlik alanına; parası olmayanlar ise sınırı aşamayarak yoksulluk alanına dâhil olmaktadır. Bu tanımlama, bir tür muğlaklığa da işaret etmektedir. Çünkü öğrencilerin önemli bir çoğunluğu zengini sadece parası olan şeklinde tanımlayıp, zenginliği oldukça geniş bir skalaya yaymakta, dolayısıyla parası olan herkesi içeren bir alana dönüştürerek bu alanın sınırlarını esnetmektedir. Bu bakımdan *Zengin parası olana denir*, tanımının zenginliği erişilebilir, ulaşılabilir bir alana dönüştürme eğilimine işaret ettiği söylenebilir. Yoksul karakteri için kullanılan *parası olmayan* tanımında da belli bir miktarın (gelir düzeyinin) belirtilmemesi, gelirden tamamen yoksun olanları yani derin yoksulları akla çağrıştırmaktadır. Bu tanım doğrultusunda, düşük düzeyde de olsa gelir ya da para sahibi olmanın fakir kabul edilmemek için yeterli görüldüğü

söylenbilir. Bu bağlamda para ölçütü ile zenginlik alanının esnetilerek ulaşılabilir hale getirildiği, yoksulluk alanının ise daraltıldığı düşünülmektedir.

4.2.2. Zenginlik ve Yoksulluğun Bir Ölçütü olarak Manevi Değerler

Zenginlik ve yoksulluk olguları, genellikle iktisat biliminin sınırlılıkları çerçevesinde sayısallaştırma, nesnel ölçüm gibi dıştan bakışı esas alan bazı teknik analizlere indirgense de, deneyimler ve algılar bağlamında öznel diyebileceğimiz farklı anlamlandırmalara da sahne olabilmektedir. Bu bağlamda kültürel kabullerin öğeleri olarak gönül, vicdan, merhamet gibi bazı manevi değerler, zenginliği ve yoksulluğu tanımlamak için kullanılan ölçütlere dönüşebilmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin bir kısmının zenginliği ve yoksulluğu soyut, manevi değerlere indirgedikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin bir kısmı, zengin ve yoksul karakterini betimlerken maddi ya da ekonomik ölçütler yerine *gönül*, *mutluluk*, *dostluk*, *vicdan*, *merhamet* gibi soyut, manevi değerleri öne çıkarmaktadır. Toplumsal hiyerarşilerin ve farkların anlamlandırılmasının moral bir alana taşınması, hâkim maddi-ekonomik terimlerin karşısına moral-insani değerleri çıkarma bakımından bir itiraz olarak yorumlanabilir (Erdoğan, 2016: 75). Bu araştırmada zenginliği manevi değerlerle tanımlayan öğrencilerin oranı %21'dir (Tablo.2). Bu tanımları olumlu ve olumsuz şekilde ikiye ayırmak mümkündür. Zenginliği olumlu değerler çerçevesinde tanımlayan öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Sevgi ve saygıyı bilene, oturup dertleşene, derdini dinleyen sana yardım edene denir. İnsanın cebinden çok **gönlü zengin** olsun.

Karakteri iyi yönde olgunlaşmış ve **vicdanı olanlar** dünyanın en zengin insanlarıdır.

Her koşulda çok şükür diyene, **merhametli** olana, sadece parayla zengin olunmuyor.

Gönlü zengin olana denir. Parayla saadet olmaz.

Şerefli, namuslu insanlara zengin denir.

Temiz kalplilere ve vicdan, merhamet duygusu fazla olanlara.

Hoşgörülü, herkese değer veren insana denir.

Zenginliğe yönelik olumlu tanımlarda öğrenciler, zenginliği maddi ya da ekonomik kaynaklarla ilişkilendirmekten uzaklaşmaktadır. Böylelikle zenginlik ulaşılması, erişilmesi zor bir kimlik ve konum olmaktan çıkarılmaktadır. Öğrencilerin zenginliği; *gönül güzelliği, vicdan, merhamet* gibi değerler çerçevesinde tanımlamaları, bu manevi değerlere ya da erdemlere sahip olmayı zengin olmak için yeterli gördükleri anlamına gelmektedir.

Zenginlik ürettiği nüfuz, iktidar/güç, sınıfsallık, hiyerarşi çerçevesinde dışlama, ötekileştirme gibi süreçlerle de ilişkilendirilebilir (İlhan, 2013: 200). Bu noktada zenginlik, olumsuz değerlerle bir tutularak, tasvip edilmeyen bir kimlik halini alabilmektedir. Bu araştırmada, *zengin kime denir* sorusunu zenginliği olumsuz değerlerle ilişkilendirerek cevap veren öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Çok laf yalansız çok mal **haramsız** olmaz.

Züppelere, **şmarık, kendini beğenmiş ve ukalalara**.

Her zengin parası olanı **adam** yerine koymadık can.

Parasıyla **hava yapana kendini yüksek görmeye çalışanlara** denir.

Kibirli ve kendini bilmezlere zengin denir.

Ahlak ve görgü kurallarından yoksun olana insanların fikirlerine saygı göstermeyenlere denir.

Hayatını hiçbir sıkıntı çekmeden benim gerçekleştirmek için çok çalıştığım ama onun benim hayallerimi bakkaldan ekmek almaya gitmesi kadar kolay alan, gelecek kaygısı gütmeyen, biraz argo olacak ama **gevşek** insanlardır. Yani zengin çocukları için bu geçerli.

İnsani değerleri olmayanları ben fakir olarak değerlendiriyorum.

Zenginliği olumsuz ve istenmeyen değerlerle eş tutma eğilimi, zenginliği değerler aracılığıyla olumlama eğiliminden farklılaşmaktadır. İki eğilim, manevi değerleri öne çıkarma bakımından benzerlik gösterse de zenginliği maddi ya da ekonomik kaynaklarla ilişkilendirme bakımından ayrışmaktadır. Zenginliği olumlu değerlerle eş tutma eğiliminde, zenginliğin maddi ya da ekonomik bir olgu olmadığı vurgusu güç kazanmaktaydı. Buna karşılık zenginliği olumsuz değerlerle eş tutma konusunda, maddi ya da ekonomik kaynaklara dolaylı bir gönderme yapılmaktadır. Ekonomik kaynakların yüksekliği ile olumlu manevi değerler ve davranışlar arasında ters yönlü bir ilişki kurulmaktadır.

Bir başka araştırmada da zenginliğin, önemli oranda (%43) kendini beğenmişlik, şımarıklık, bencillik, halden anlamazlık, aç gözlülük, gaddarlık gibi olumsuz niteliklerle ilişkilendirilmektedir (İlhan, 2013: 201).

Zenginliği maddi koşullardan izole ederek değerlere veya duygulara endeksleme eğiliminin fakirliği tanımlarken de geçerli olduğu görülmüştür. “Fakir kime denir?” sorusunu soyut değerler ekseninde yanıtlayanların oranı % 14,5’tir (Tablo.2). Fakirliği *ahlak, gönül, gurur* gibi soyut değerler aracılığıyla tanımlayan öğrencileri, fakirliğe olumlu ve olumsuz anlamlar yükleyenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Fakirliği olumlu ve olumsuz manevi değerler ile tanımlayan öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Kalbi güzel olana saf olana.

Gururu olana denir.

Onurlu insanlara fakir denir.

Şerefli insana denir.

Olanla yetinmeyene **gönlünü her şeye kapatana** denir.

Ahlak ve insanlık yoksunu olanlara denir.

Maddi durumu kötü olan her insana fakir denmez. İnsanın **gönlü fakir** olmasın.

Allah sevgisi yoksa fakirdir.

Fakirlik bir taraftan vicdansızlık, ahlaksızlık, görgüsüzlük gibi olumsuzluklar çerçevesinde kaçınılan, tasvip edilmeyen bir kimliğe dönüştürülebilmekte diğer taraftan gurur, onur sahibi olmak, şerefli olmak gibi ahlaki değerlerle ilişkilendirilebilmektedir.

Bir araştırmada da “yoksulların zenginlerden farkı nedir?” sorusuna büyük oranda yoksulların samimiyetleri, gönlü gözü tokluğu, dürüstlükleri, onurları gibi cevaplar verilmiş yani olumlu soyut değerlere işaret edilmiştir (İlhan, 2013: 205). “Erdem, yoksul madun öznenin kendini kuruşunda kilit bir rol oynamakta ve maddi sefalet ve manevi acı karşısında onun ayakta durmasını sağlayan bir silah” (Erdoğan, 2016: 49) olabilmektedir. Yoksulların moral ya da insani değerleri öne çıkarması, toplumsal hiyerarşilerin yoksullara biçtikleri rolü meşrulaştırmasını sağlayan ve isyankârlığı etkisiz hale getiren bir momentten ziyade bu rolün kabul edilemediği koşullarda onunla baş etmenin ve kendini ayakta tutmanın bir yolu olabilmektedir (Erdoğan, 2016: 75).

4.2.3. Zenginliğin Ölçütü Olarak Orta ve Üst Sınıf Hayat Tarzı

Öğrenciler daha çok çalışan-yoksul ailelerden gelmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin zenginlik tanımları bir üst basamağa tekabül eden orta sınıf hayat tarzına yönelik olabilmektedir. Zenginliği orta sınıf ölçütleriyle tanımlayanların oranı % 26,2’dir (Tablo.2). Zenginliği orta sınıf ölçütleriyle tanımlayan öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Arabası, evi, karısı olana denir.

Borcu olamayan, her fırsatı önünde olan insanlara denir.

Dört yıllık bir **üniversite** bitirip alanında işe başlayıp ve o **işinde başarılı** olan herkes zengindir.

Parası olana, **evi olana, arabası olana, meslek sahibi olana** denir.

Aylık ev gelirleri 5.000 TL'nin üzerinde olan insanlara denir.

Öğretmenlere denir.

Asgari ücretin 5 katı alanlardır.

Tüketim vurgusunun da orta sınıf temelli tanımlamaların birçoğuna yansıdığı söylenebilir. Tüketim temelli tanımlamaların bazıları şöyledir:

Kiminin ekmeği bayat kiminin pırlantası ufak.

Zengin biri resturanta girdiğinde yemeği seçip yanında ayran içsem mi diye düşünmeyene denir.

Zengin bu ülkede her gün pırlanta yiyip televizyonun karşısında göbeğini kaşıyarak 'oh oğlum bedelli yaptı' diyene denir.

Parlament, Malbora içene denir.

Bauman (1999: 60) tüketim toplumunda, yoksulluğu "normal yaşam" olarak kabul edilen her şeyden mahrum olmak şeklinde tanımlamaktadır. Tüketim toplumunda yoksullar, mutlu yaşamdan ziyade, normal yaşama erişmekte güçlük çekmektedir. Bauman'ın tüketim toplumunda yoksul için çizdiği portreye benzer bir portreyi meslek lisesi öğrencileri çizmektedir.

Bauman'a göre yoksulluk fenomeni, yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmez. Yoksulluk sosyal ve psikolojik bir durumdur: Nezih yaşam standartlarına erişememek bir sıkıntı, ıstırap ve özsaygı yitimi sebebidir. Tüketim toplumunda yoksullar mutlu yaşamdan ziyade, normal yaşama bile erişemeyen

insanlardır. Tüketim toplumunda mutlu ya da normal bir yaşama erişememek, başarısız ya da yeterince tüketemeyen tüketici olmak demektir. Tüketim toplumunda yoksullar sakat, arızalı, kusurlu ve noksan diğer bir deyişle yetersiz olarak tanımlanır. Tüketim toplumunda toplumsal aşağılanmaya neden olan her şeyden önce, bireyin tüketici olarak yetersizliğidir. Yoksulluk özetle tüketememe halidir (Bauman, 1999: 60).

Bauman'ın tüketim toplumunda yoksulluğa yönelik görüşleri ile öğrencilerin zenginlik tanımları ilişkilendirilebilir. Bauman'a göre, tüketim toplumunda yeterince tüketemeyen bireyler yoksuldur. Yeterince tüketenler ise yoksul değildir. Öğrencilerin zenginliği tüketimle ilişkilendirerek zengini yeterince hatta fazlasıyla tüketenler olarak tanımlama eğilimi Bauman'ın görüşleri ile örtüşmektedir.

Para harcama ya da tüketim konusunda herhangi bir sınırlılık ile karşılaşmama durumu ile tanımlanan zenginliğin üst sınıf hayat tarzı ile de örtüştüğü söylenebilir. Bu tip bir tanım, tüketim alışkanlıkları bakımından orta sınıf hayat tarzını sembolize edebilecek “pirzola yemek, parlament içmek, restorantta yemek yemek...” gibi tanımlardan farklılaşmaktadır. Tüketim davranışı ya da para harcama konusunda üst sınıf ölçütlerini esas alan bazı tanımlar şu şekildedir:

Para harcamaktan korkmayana denir.

Parayı har vurup har savurana denir.

Kapıcılar, şoförler, gündelik işçiler, bakıcılar olarak gruplandırılan çalışan yoksullar ile ilgili bir başka araştırmada zenginliği orta sınıf ölçütleriyle tanımlayanların oranı, üst sınıf ölçütüyle tanımlayanların oranından yüksek çıkmıştır (Suğur, vd., 2010: 148). Bu araştırmada da zenginliği üst sınıf ölçütleri ile tanımlayanların (% 11,1) oranı, orta sınıf ölçütleri ile tanımlayanların oranından (%26,2) düşük çıkmıştır (Tablo.2). Zenginliği üst sınıfı ölçütü ile açıklamaya çalışanların medya ve popüler kültürden etkilendikleri söylenebilir. Medyada boy gösteren ünlü figürler, zenginliğin ölçütü sayılabilmektedir. Zenginliği üst sınıfı ölçütleriyle tanımlayan öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Ali Ağaoğlu'na denir.

Bill Gates'e denir.

Acun Ilıcalı'ya denir

Yatı, katı, villası olana denir

Şirketleri olan veya **fabrikaları** olan her istediğini alabilen insanlara denir.

Pazartesi günü Lamborciniye, Salı günü Ferrariye binene denir.

Ailesinden **ev, şirket, araba** kaldıysa zengindir. Baba parası yer zengin olur.

Zenginliği orta sınıf ölçütleriyle tanımlayanların oranının yüksekliğini *aşağı çekme* yönünde bir eğilim olarak okumak mümkündür. Zenginliği orta sınıf ölçütlerine çekme eğiliminin mantığı ile miktar belirtmeden salt para ya da manevi değerler ekseninde tanımlamanın mantığı örtüşmektedir. Zenginliği tanımlarken üst sınıftan ziyade orta sınıf ölçütlerini kullanmanın, zenginliği algısal düzeyde erişilebilir, ulaşılabilir kıldığı düşünülmektedir.

4.2.4. Yoksulluğun Bir Ölçütü Olarak Derin Yoksulluk

Derin yoksulluk, yoksulluğun tek katmanlı bir alan olmadığına işaret eden bir kavramdır. Yoksulluk kendi içerisinde katmanlaşarak bir hiyerarşiye dönüşebilmektedir. Derin yoksullar, tabakalaşmış yoksulluğun en dibinde yer alanlar olarak yoksulluğun ötesinde açlık, sefalet içinde yaşayanlar olarak nitelendirilebilir.

“İnsanın hayatını devam ettirebilmesi için zorunlu maddi ve manevi olanaklardan yoksun olması durumu” (Şentürk, 2015: 172) olarak tanımlanabilecek derin yoksulluk literatür kapsamında sınıf altı kavramı ile yakın ilişkilidir. Batı toplumlarında sınıf altı terimi uzun süreli işsizlik, suç, düşük eğitim seviyesi gibi olgularla ya da yoksulluk kültürü gibi kendine özgü davranış kodlarıyla birlikte tartışılan bir sosyal tabakaya gönderme yapmaktadır (Domanski, 2002: 384). Sınıf altı üyelerini ekonomik bakımdan diğer dezavantajlı gruplardan ayıran şey, sınıf altı üyelerinin marjinal ekonomik konumlarının ya da işgücü

piyasaasına zayıf bağılılıklarının çevre ve sosyal ortamca pekiştirilmesidir (Wilson, 1991: 653). Sınıf altı ile ilgili tartışmaların daha çok nüfusun evsizler gibi aşırı yoksul kesimi etrafında döndüğü söylenebilir (Will and McGrath, 1995: 165).

Bu çalışmada meslek lisesi öğrencilerinin yoksulluğu tanımlarken derin yoksulluğa, sınıf altına gönderme yaptıkları tespit edilmiştir. Yoksulluk tanımlamalarında öğrencilerin % 24,9'u yoksulluğu tanımlarken derin yoksullukla ilişkilendirilebilecek ölçütler kullanmıştır (Tablo.2). Yoksulluğu tanımlarken derin yoksulluğa gönderme yapan öğrencilerin bazı ifadeleri şu şekildedir:

Yaşayacak yeri, giyecek kıyafeti olmayanlara

Fakir **yarın ne yiyeceğim** diye düşünene denir.

There's **no hope**.

Cebinde **simit** alacak parası olmayan.

Yiyecek, **barınak** sıkıntısı çekenlere denir.

Yatacak yeri olmayana denir.

Evsiz, geçim kaynağı olmayana denir.

Fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeyde olan insanlara denir.

Durumu çok çok kötü olana fakir denilir. Öyle bir gün olur ki **evde yiyecek ekmeği** olmaz.

Hobsbawm yoksulluğa toplumsal yoksulluk, sefalet ve moral yoksulluk şeklinde üç farklı anlam yüklemektedir. Bunlar içerisinde sefalet, toplumda asgari yaşama standartlarının altında olma hali ve yardıma bağılı kalma durumudur (Hobsbawm: 1972). Bu çalışmada da öğrencilerin bir bölümünün yoksulluğu, Hobsbawm'ın betimlediği sefaletle bir tuttıkları görülmektedir.

Yoksulluğu tanımlarken derin yoksulluğu referans almanın haklı gerekçeleri olabilir. Derin yoksulluk, açlık sınırının altında olmasa bile yoksulluk sınırının altında olan bireyler üzerinde şükretme duygusu ve düşüncesi oluşturabilmektedir. Yoksulluğu, derin yoksulluk olarak tanımlamak, derin yoksulluk kapsamına girmeyecek düzeydeki olumsuz koşulları kabullenmeyi kolaylaştırabilmektedir (Gans, 1972: 278).

Yoksulluk sınırının altında kalan, açlık sınırının üzerine çıkan koşullar içerisinde yaşıyor olmak, derin yoksulluğa yapılan referansla yoksulluk olmaktan çıkabilmektedir. Derin yoksulluk, aşağıya düşüş korkusu yaşatacak bir alan olarak algılanmakta dolayısıyla kısıtlı koşullar kabullenilir hale gelebilmektedir. Derin yoksulluk, yaşamını idame ettirebilecek ve mevcut koşullarını kısmi düzeyde iyileştirebilecek bazı imkânlarla sahip olmayı değerli hale getirebilmektedir. Derin yoksulluk alanına düşmemek için prestiji düşük, çalışma koşulları ağır işlerde çalışmak olanaklı görülebilmektedir.

4.3. Zenginliğin ve Yoksulluğun Nedenleri

Bu başlık altında öğrencilerin zenginliğin ve yoksulluğun nedenlerine yönelik görüşleri incelenmektedir.

Tablo 3. Zenginliğin ve yoksulluğun nedenleri

	N	%
Fakir ailede dünyaya gelen fakir kahr.		
Katılıyorum	93	11,8
Fikrim yok	100	12,6
Katılmıyorum	598	75,6
Fakirliğin sorumlusu devlettir.		
Katılıyorum	364	46,1
Fikrim yok	228	28,9
Katılmıyorum	198	25,1
Fakirliğin sorumlusu kişinin kendisidir.		
Katılıyorum	380	48,2
Fikrim yok	210	26,6
Katılmıyorum	198	25,1
Fakir biri kendi çabasıyla fakirlikten kurtulabilir.		
Katılıyorum	612	77,5
Fikrim yok	118	14,9
Katılmıyorum	60	7,6
Eğitim aracılığıyla fakirlikten kurtulmak mümkündür.		
Katılıyorum	556	70,6
Fikrim yok	147	18,7
Katılmıyorum	84	10,7

	N	%
Zenginlik çahşılarak kazanılır.		
Katılıyorum	493	62,3
Fikrim yok	152	19,2
Katılmıyorum	146	18,5
Zengin olmak için zengin bir aileden gelmek gerekir.		
Katılıyorum	251	31,8
Fikrim yok	219	27,8
Katılmıyorum	319	40,4
Fakirlik de zenginlik de Allah'tandır ve bir imtihandır		
Katılıyorum	559	70,7
Fikrim yok	157	19,8
Katılmıyorum	75	9,5

Tabloda fakirliğin ve zenginliğin nedenlerine yönelik birey eksenli önermeleri onaylama oranlarının yüksekliği dikkat çekmektedir. Zenginlik ve yoksulluğu bireysel süreçlerle ilişkilendirme eğilimi, yapısal süreçlerle ilişkilendirme eğiliminden daha güçlüdür. Öğrenciler, zenginliği ve yoksulluğu kuşaktan kuşağa aktarılan konumlar olarak görmemektedir. Örneğin; *Fakir ailede dünyaya gelen fakir kalır* önermesini onaylayan öğrencilerin oranı (% 11,8) oldukça düşüktür (Tablo.3). *Zengin olmak için zengin bir aileden gelmek gerekir* yargısını öğrencilerin sadece %31,8'i kabul etmektedir (Tablo.3). Öğrencilerin sosyoekonomik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda zenginliği kuşaktan kuşağa aktarılan bir konum olarak kabul etmeleri, zenginlik alanına erişim ihtimali ve umudunu gözden çıkarmaları anlamına gelebilir.

Öğrenciler, zenginliği aileleri aracılığıyla elde edilebilecek bir konum olmaktan çok bireysel çabayla ulaşılabilecek bir konum olarak görmektedir.

Öğrenciler, yoksulluğu aile ve devlet gibi kurumlardan ziyade bireyin kendisi ile ilişkilendirmektedir. Yoksulluğu aile ile ilişkilendirme eğilimi (%11,8), devletle ilişkilendirme eğiliminden (% 46,1) daha zayıftır. Yoksulluğu devletle ilişkilendirme eğilimi (% 46,1) ise bireyle ilişkilendirme eğiliminden (%48,2) daha zayıftır (Tablo.3). Yoksulluğun sorumluluğu aile, devlet ve birey üçlüsü içerisinde en fazla bireye yüklenmektedir.

Öğrencilerin büyük bir bölümü (%77,5) *fakir biri kendi çabasıyla fakirlikten kurtulabilir* önermesini onaylamaktadır. Dolayısıyla yoksulluktan kurtuluş yolunun bireysel çabadan geçtiği vurgulanmaktadır (Tablo.3). Benzer biçimde öğrencilerin çoğunluğu için fakirlikten kurtuluş gibi, zenginliğe erişim de bireysel çabadan geçmektedir. *Zenginlik çalışılarak kazanılır* önermesini öğrencilerin % 62,3'ü onaylamaktadır (Tablo.3). Öğrenciler kurumsal kaynakları bir ölçüde önemsemektedir ancak konum değiştirme sürecinde işlev kazanan temel mekanizma olarak bireyi öne çıkarmaktadır. Bir başka çalışmada yoksulluğun baskın biçimde bireyin kendisi ile ilişkilendirildiği vurgulanmakta ancak yoksulluğun aile ve devlet gibi kurumlarla da yoğun düzeyde ilişkilendirildiği belirtilmektedir (Suğur vd. 2010: 161-183). Bir diğer araştırmada da fakirliği tembellikle ilişkilendirme eğiliminin varlığına dikkat çekilse de fakirliği kurumsal nedenlerle açıklamanın daha baskın bir eğilim olduğu belirtilmektedir (İlhan, 2013: 214). Bu araştırmada ise öğrencilerin fakirliği ve zenginliği bireyin kendisi ve çalışma ile ilişkilendirme eğiliminin kurumsal nedenlerle ilişkilendirme eğiliminden daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Diğer araştırmalara oranla yoksulluğun kurumsal nedenlerle zayıf düzeyde ilişkilendirilmesinin nedeni örneklem farklılığı ile açıklanabilir. Bu araştırmada, örneklemin yaş ortalaması (17), belirtilen araştırmaların örneklem yaş ortalamasına oranla oldukça düşüktür. Örneklemin mesleki statüsü henüz belirginleşmemiştir. Yaş

ortalamasının düşük olması ve mesleki statünün netleşmemiş olmaması bireysel yapabilirliklere yönelik inancı güçlendirebilmektedir.

Öğrenciler yoksulluktan kurtulma ya da zengin olma sürecinin merkezine kurumlardan ziyade bireyi yerleştirmektedir. Değerler ekseninde liseli gençlik üzerinde yapılan bir araştırmada da bireyin merkezde olduğu ve önemli roller üstlendiği sanayi ve tarım gibi üretim, çalışma ile ilgili kurumlara yönelik en yüksek yükleme ortalamasını meslek lisesi öğrencileri temsil ederken sosyal devletin temel kurumlarına yönelik en düşük yükleme ortalamasını⁸ meslek lisesi öğrencileri temsil etmiştir (Özensel, 2004: 130-133).

Bauman'a göre bireyselleşmiş toplumda güçten düşen birey, yeniden canlanmak için yapması gereken şeyin tek başına savaşmak olduğuna inanır. Birey yaşam mücadelesinde başkalarıyla ortaklık yapabilmektedir. Ancak bu ortaklığın salık verdiği ilk şey, kişinin savaşması gereken risklerle tek başına yüzleşmesi gerektiğidir. Toplum tarafından kurtarılmaya yönelik inanç zayıflamıştır. Kolektif araçlara güven duyulmamaktadır. Kolektif kamusal araçlar yerini bireyin tek başına mücadelesine bırakmıştır (Bauman, 2001: 15-65). Bauman'ın günümüz toplumlarında geçerli olduğunu düşündüğü bireycilik anlayışının yansımalarını meslek lisesi öğrencilerinde görmek mümkündür. Meslek lisesi öğrencilerine göre, sosyal hareketlilik sürecinde birey aile, okul ve devlet gibi kurumsal araçlardan daha etkilidir.

Meslek liseleri aracılığıyla kısa zamanda çalışma hayatına atılıp, işsizlikten kurtulma düşüncesi bu okulları tercih sürecinde etkili olabilmektedir (Arum ve Shavit, 1995: 188). Mesleki becerilere dayalı sermayeyi öne çıkarması bakımından meslek liseleri kısa sürede meslek ve düzenli gelir elde ederek hayata atılmayı kolaylaştıran kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Meslek liselerine yönelen öğrencilerde, ailenin sahip

---

⁸ Meslek lisesi öğrencilerinin sosyal devletin temel toplumsal kurumlarına yönelik yükleme düzeyi bakımından diğer okul türlerine kıyasla düşük bir ortalamayı temsil etmesi devlete bağlılık, aidiyet eğiliminin zayıf olması anlamına gelmemektedir. Araştırmada (Özensel, 2004) meslek lisesi öğrencilerinin milliyetçilikle ilgili değerlere (vatan, şehitlik, bayrak, ordu gibi) yönelik yükleme düzeylerinin diğer okul türlerine kıyasla en yüksek oranı yakaladığı belirtilmektedir.

olduğu sermaye hacmine ya da devlet kadrolarına dayalı beklenti zayıflayabilmektedir. Meslek liselerinin öne çıkardığı mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi, somut pratikler çerçevesinde öğrencinin aktörleştiği ölçüde ekonomik sermayeye dönüştürülebilecek bir kaynak olabilmektedir. Mesleki eğitimin sunduğu sermaye biçimi, öğrenci yatkınlık gösterdiği ölçüde ortaöğretim sonrası yaşamda istihdam sağlayabilecek bir araç olabilmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin yoksulluktan kurtulma ya da zengin olma sürecinin odağına ağırlıklı olarak bireyi yerleştirmeleri anlam kazanmaktadır.

Meslek liselerinde sunulan mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi, bireyin dinamizmi çerçevesinde bireyin geleceğine yön vermektedir. Öğrencilerin piyasaya yerleşme ve tutunma sürecinde, kamuda atanmaya esas olan sınav sonuçlarına, belgelere ve lisans programlarına zemin hazırlayan akademik başarı düzeyleri ve öğrenci ailelerinin sermaye hacimleri yetersiz kalabilmektedir. Mesleki becerilere dayalı sermayeyi ekonomik ve sosyal sermayeye dönüştürme sürecinde, öğrencilerin birey olarak ortaya koyacakları performans önem kazanmaktadır. Akademik becerilere dayalı sermayenin zayıflığı, akademik beceriyi esas alan sınavlar aracılığıyla elde edilecek puanlar ve belgeler temelinde devletin sağlayacağı iş olanaklarına erişimi bir tercih olmaktan çıkarabilmektedir. Ailenin sağlayacağı sermaye (özellikle ekonomik sermaye) hacminin kısıtlılığı, aile desteği ile sosyal hareketlilik sağlamayı zorlaştırabilmektedir. Bu durumda iş başa düşebilmektedir. Bu çerçevede zenginlik ve yoksulluğun nedenleri öğrencilerin gözünde, kurumsal süreçlerden çok bireysel süreçlerle ilişkilendirebilmektedir.

Beck'e göre bireyselleşme sürecinin yoğun biçimde yaşandığı günümüz dünyasında eşitsizliğin toplumsal anlamı değişmektedir. Geleneksel destek ağlarının etkisi ortadan kalkmakta, sosyal sınıflara bağlılık azalmaktadır. Risk, fırsat ve çelişkiler karşısında bireyler, kendi bireysel kaderlerine (emek piyasasındaki) güvenmek zorundadır. Bireyselleşmeye yönelik yaşam tarzları gelişmektedir. Bireyler ayakta kalabilmek için kendi hayat planlarının merkezlerine kendilerini oturtmak zorundadır (Beck, 2011: 140).

Öğrencilerin bireyi, sosyal hareketlilik sürecinde aile ve devlete kıyasla daha güçlü görmesi, Beck'in tanımladığı bireyselleşme süreci ile örtüşmektedir. Beck'in bireyselleşme sürecinde eğitime yönelik görüşleri de çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Beck'e göre eğitim aracılığıyla dikey sosyal hareketlilik elde etme düşüncesi yanılıysa olsa da etkinliğini korumaktadır. Eğitimin aşağı doğru hareketliliği önlemekten fazlasını nadiren sağlayabilmesi, eğitimden dikey hareketlilik beklentisini yanılısamaya dönüştürmektedir. Dikey sosyal hareketlilik beklentisi yanılıysa olsa da risk toplumunda okula gitmek, kişinin kendi öğrenim hayatını seçmesi ve planlaması anlamına gelmektedir. Eğitimli birey, eğitim üzerinden kendi emek durumunu üretmektedir. Yani birey eğitim aracılığıyla kendi sosyal biyografisini kendisi oluşturmaktadır. Okulların bireysel ehliyetler vererek, işgücü piyasasında meslek fırsatlarına kapı aralamaktadır (Beck, 2011: 142-144). Meslek lisesi öğrencilerinin eğitim ile yoksulluktan kurtulma düşüncesi arasında kurdukları bağlantı, Beck'in bireyselleşme sürecinde eğitim kurumlarına yüklediği anlam ile uyumludur. Katılımcıların % 70'i, eğitim aracılığıyla yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğunu düşünmektedir (Tablo.3).

Beck'e (2011: 142-144) göre eğitim aracılığıyla sosyal hareketlilik elde etme beklentisinin yüksek olması bireyselleşme sürecinin genel bir eğilimi olsa da beklentilerin sosyal koşullardan bağımsız olarak şekillenmeyeceği ileri sürülebilir. Mesleki eğitime yönelen öğrenci profili bu bakımdan özel bir önem taşımaktadır. Öğrencilerin akademik beceriye dayalı başarı düzeyinin zayıflığı ve öğrenci ailelerinin sahip oldukları sermaye hacminin düşüklüğü mesleki eğitim aracılığıyla sosyal hareketlilik beklentisini arttırabilmektedir. İstihdam edilmeyi ve işgücü piyasasında tutunabilmeyi sağlayabilecek bir sermaye biçimi sunması bakımından mesleki eğitim bir kurtarıcı olarak görülebilmektedir. "Eğitimin bireyler için anlamı, ailelerinin bulunduğu sosyal tabakaya göre değişebilmektedir. Üst tabakaya mensup bir ailenin çocuğu için eğitim, aile başarısını devam ettirmek ya da ellerinde bulunan ekonomik ve kültürel sermayeyi geliştirerek sürdürmektedir. Buna karşın alt tabakada yer alan bir ailenin çocuğu için eğitim, 'hayatını kurtarmasının' belki de tek yoludur. Bir taraftan makûs kaderinin zincirlerinden kurtulabilmek için okuyan

birey, diğer taraftan geleceğini daha da parlatmak için eğitim cılasını kullanan birey” (Tatar ve Tatar, 2014: 202).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin *zenginliğin ve yoksulluğun dini bir imtihan süreci* olduğunu onaylama oranının (%70,7) yüksek olduğu görülmüştür (Tablo.3). Bu nedenle katılımcıların zenginliği ve yoksulluğu, kader ya da dini değerlerle ilişkilendirme eğiliminin güçlü olduğu söylenebilir. Benzer bir şekilde İlhan’ın (2013: 212) yaptığı araştırmada yoksulluğun nedenlerini kader ile açıklama oranının en yüksek oranı temsil ettiği ortaya çıkmıştır. Bir başka araştırmada da yoksulluğun Allah’tan geldiği ve şükür etmek gerektiği düşüncesinin vurgulandığı belirtilmektedir (Ergül vd. 2012: 47).

Kanaatkârlık ve kadercilik gibi tutum ve değerler Türkiye’de geçmişten süzülerek günümüze ulaşmıştır (Ergüder, vd., 1991: 11). Türkiye, kendi tarihselliğinin bir sonucu olarak, dinin toplumsal bütünü önemli bir parçası olduğu gerçekliğine sahiptir (Çiğdem, 2016: 246). Zenginlik ve yoksulluğa dayalı ayrışmanın kaderle ilişki olduğu görüşüne öğrencilerin %70,7’sinin katılması, toplumsal bütünlüğü anlamlandırmalarında değerlerin oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Mardin, Türkiye’de halk katında dini değerlere dayalı muhafazakâr eğilimlerin oldukça güçlü olduğunu belirtmektedir. Mardin, muhafazakâr eğilimlerin bir nedenini yoksullukla ilişkilendirmektedir. Yoksulluk kendi başına bir belirsizlik ortamı yaratmaktadır. Dini değerler bu bağlamda bir rahatlama kaynağı olabilmektedir. Mevcut belirsizliklerin üzerine değerlere yönelik değişimleri ilave etmek ya da değerleri “tırpanlamak” dayanılmaz yükler oluşturmaktadır (Mardin, 2007: 277). “Dinsel temelde ahirete ya da kadere duyulan inanç, yoksulların ekonomik zorluklarla baş edebilmesine yardımcı olmaktadır” (Suğur, vd., 2010: 194). Dini değerler yoksulluktan kaynaklanan zorlukları, sıkıntıları ve çelişkileri yumuşatma/yatıştırma işlevi görebilmektedir. Ancak dinsellikle yoksulluk arasındaki ilişki yine de iyi tanımlanmış ve sorunsuz değildir (Ergül, vd., 2012: 48).

Çalışmada öğrencilerin zenginlik ve yoksulluk konusunda değerlere yaptıkları atıf, belirtilen görüşleri destekler düzeydedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, zenginlik ve yoksulluk gibi konumlanışların önceden tayin edildiği yargısını onaylamaktadır. Dolayısıyla asıl konumlanışın uhrevi ve kalıcı biçimde farklı bir düzlemde, şekilleneceğine yönelik inancın güçlü olduğu söylenebilir. Bu eğilimin, eğitim ve yaşam sürecindeki sınırlılıklara karşı tahammülü arttıracığı ileri sürebilir.

5. SONUÇ

Araştırmaya katılan meslek lisesi öğrencilerinin çoğunlukla eğitim ve gelir düzeyi görece düşük, çalışan-yoksul ailelerden geldikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu özellikleri, meslek liselerindeki *düşük sosyoekonomik profil sorunu* ile örtüşmektedir. Zenginlik ve yoksulluğa yönelik görüşlerin şekillenmesinde öğrencilerin belirtilen toplumsal koşullarının etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin önemli bir çoğunluğu *zenginliği erişilebilir kılma ve yoksulluğa mesafe koyma* yönünde görüşler belirtmiştir. Zenginliğe yönelik tanımlarda *yukarı çıkma umudunun* etkili olduğu ileri sürülebilir. Zenginlik çoğunlukla soyut değerler, orta sınıf hayat tarzı gibi ölçütlerle tanımlanarak esnetilmekte, algısal düzeyde ulaşılabilir/erişilebilir bir forma dönüştürülmektedir. Yoksulluk ise derin yoksulluk ölçütü ile daraltılmak veya soyut/manevi değerler ölçütü ile esnetilmek suretiyle algısal düzeyde kaçınılan bir alana dönüştürülmektedir.

Öğrencilerin çoğunluğu için yoksulluğun derin yoksulluk üzerinden okunduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluğu marjinalleştirerek derin yoksullukla bir tutmanın ücret, prestij vb. bakımından görece düşük konumlu işlere hazırlanmayı ve ekonomik kısıtlılıklara dayalı yaşam koşullarını kabullenmeyi kolaylaştırdığı söylenebilir. Yoksulluğa derin yoksulluk üzerinden yüklenen anlamların, dikey yönde konum değiştirme bağlamında *aşağıya düşüş korkusunu* beslediği ileri sürülebilir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu zenginliği ve yoksulluğu tanımlarken kültürel kabullerin öğeleri sayabileceğimiz gönül, vicdan, ahlak, merhamet gibi manevi değerlere gönderme yapmakta dolayısıyla zenginlik ve yoksulluk temelindeki statü farklarını maddi/ekonomik ölçütlerden uzaklaştırmaktadır. Öğrencilerin, zenginliğin ve yoksulluğun nedenlerini, manevi değerler gibi ilahi düzene dayalı bir imtihan süreci ile ilişkilendirme eğilimlerinin de güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun yoksulluktan kaynaklanabilecek zorlukları hafiflettiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin önemli bir çoğunluğu, yoksulluğu ve zenginliği kurumsal yapılardan ziyade bireyle ilişkilendirmektedir. Yoksulluktan kurtulma ya da zengin olma sürecinde aile ve devlet gibi yapılardan ziyade bireyin etkili olabileceği düşüncesinin güçlü olması iki nedene bağlanabilir. İlk olarak öğrenci ailelerinin sunabileceği sermaye (özellikle ekonomik sermaye) hacminin kısıtlı olması, aile desteği ile yükselme beklentisini zayıflatabilmektedir. İkinci olarak öğrencilerin akademik becerilere dayalı sermaye hacimlerinin görece kısıtlı olması, akademik beceriler temelinde elde edilecek diploma, belge, sınav sonuçları vb. aracılığıyla devlet kadrolarına dayalı iş olanaklarına erişerek konumunu yükseltme umudunu azaltabilmektedir. Dolayısıyla zenginliğe ulaşma ya da yoksulluktan kurtulma sürecinde, kurumsal yapılardan çok bizzat bireyin kendisinin daha etkili olabileceği görüşü güç kazanabilmektedir.

Mesleki eğitim, kısa sürede istihdam edilmeyi sağlaması ve işgücü piyasasında tutunmayı kolaylaştıracak mesleki beceriler kazandırması bakımından kurtarıcı bir süreç ya da sığınak olarak algılanabilmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin yoksulluktan kurtulma ve zengin olma sürecini, aile ve devlet gibi kurumsal kaynaklarla ilişkilendirmemelerine rağmen konum değiştirmede eğitimin etkili olabileceği görüşünü onaylamaları anlamlı görülmektedir.

6. SUMMARY

The aim of this study is to reveal how vocational school students interpret the unequal differentiations of people on the basis of poverty and wealth. First, socioeconomic backgrounds of students are explored. Secondly, his paper looks at the perception of students and their definition of the wealth and the poverty. Within the framework this paper elaborates answers given by the students to the questions “Who is called the rich?” and “Who is called the poor?” and analyses what kinds of criterions that they use to define the wealth and the poverty. Thirdly, it examines the roles that social structures play such as family, education, the State and individual qualities such as personal effort, diligence, wisdom, honesty, hard work, commitment, in relation to the wealth and the poverty.

The study’s findings are based on the data obtained by questionnaire technique of a field survey conducted with 797 students who were enrolled in 12th class of 7 vocational and technical Anatolian schools affiliated to Eskişehir Provincial Directorate for National Education.

It is evident that the vocational high school students who were participated in the research were mostly from the poor working families, of whom level of education and income were highly low. Our findings coincide with the other studies that emphasise the low socioeconomic background of students at vocational and technical high schools. In general, students are in the view that it is possible to make an upward social mobility from lower status to a higher status and this is achievable. When they think of upward mobility they mean to get the level of middle income groups not that of the highest status in the stratification system. The wealth is usually interpreted mostly with middle-class’ life styles. The poverty is perceived as a tough and insecure sphere to get away from and it is usually defined with material criterions such as lack of money, hardship, struggling to survive and etc. Students tend to perceive statue differences not with the material/economic criteria, rather they use moral and social values on the idea that individuals, as human beings all are equal. Another word, the more weights are given to moral values *vis-a-vis* the material values.

When the students are asked to define the poverty, they usually refer to criteria of deep poverty such as hunger, misery, cashless, homelessness, breadless, etc. The social and economic conditions under which those students have been through, a certain level of poverty that they and their families experience and lack of income put immense pressure on those students to go to technical and vocational schools to start working earlier so that they can support their families sooner rather than later. Although these schools provide a certain level of technical skills that make it easier for them to find a job in the labour market, they somehow find themselves at the lower end of the social and economic strata. These are the ages that these students begin to realise that in order to make an upward social mobility and to get to higher income groups' position they need to continue their education further at the university level. That is the dilemma of the most of those students as to whether to continue their education in pursuit of middle income life style or to find a job to help their families. The findings also show that the students tend to associate the wealth and the poverty more with the individual factors than that of structural factors. The majority of vocational high school students believe that the individual factors can play more important role than structural factors in their livelihood. There are numbers of reasons for this and among other things, having a lack of capital to set up their own business does not make it very easier to get out of poverty trap. Instead, they give importance to the academic skills that are attainable at the university education. Through academic skills, they think that it could be easier to get out of poverty and to become a part of middle income groups. Among the institutions of which vocational high school students considered as highly essential, is the education. In their own perspective, education in general, university education in particular plays a very important role to improve their social economic status. Nonetheless vocational school education is not necessarily considered the end of the world. It is something they can still rely on and it is better than nothing. In that respect, it can be argued that vocational and technical education provide a kind of self-confidence and a sense of having shelter in a highly precarious social and economic environment.

7. KAYNAKÇA

- Aksoy, H. H. (2013). Türkiye’de Mesleki ve Teknik Ortaöğretimin Eleştirel Bir Analizi. *Mülkiye Dergisi*. 37 (2): 53-74.
- Akşit, B., Şen, M. ve Coşkun, M. K. (2000). Modernleşme ve Eğitim: Ankara’daki Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenci Profilleri. F. Atacan ve F. Ercan (Der.), *Mübeccel Kıray için Yazılar* içinde (s. 57-76). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aktay, Y. (2002). Eğitimde Küresel İmkânlar-Küreselleşen Dünyada Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Özgürleşim Fırsatları Üzerine. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2(1): 7-22.
- Aktay, Y. (2005). Türkiye’de Eğitim bir Maxwell Cini Olacak mı?. *Muhafazakâr Düşünce*, 3(6), 31-52.
- Alcock, C., Payne, S. and Sullivan, M. (2000). *Introducing Social Policy*. Harlow: Pearson.
- Alkan, A., Çarkoğlu, A., Filiztekin, A. ve İnceoğlu, F. (2008). *Türkiye Ortaöğretim Sektöründe Katma Değer Oluşumu*. Proje No: SOBAG-104K092. İstanbul.
- Aldemir, Ş. ve Özpınar, Ö. (2004). Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Dışlama. *Amme İdaresi Dergisi*. 37 (2): 1-13.
- Arum, R. ve Shavit Y. (1995). Vocational Education and the Transition of Men and Women from School to Work. *Sociology of Education*. 68 (3): 187-204.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Ü. Öktem (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2001). *Bireyselleşmiş Toplum*. Y. Alagon (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. B. Doğan ve K. Özdoğan (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berends, M. (1995). Educational Stratification and Students’ Social Bonding to School. *British Journal of Sociology of Education*. 16(3): 327-351.
- Bora, T. ve Erdoğan, N. (2005). Zenginlik: ‘Zengin Bir Araştırma Gündemi, ‘Yoksul’ Bir Literatür. *Toplum ve Bilim* (104), 3-12.

- Buttler, F. (2013). What Determines Subjective Poverty. *An Evaluation of the Link between Relative Income Poverty Measures and Subjective Economic Stress within the EU, Horizontal Europeanization, Oldenburg: DFG Research Unit, www.horizontal-europeanization.eu/downloads/pre-prints/PP_HoEu_2013-01_buttler_subjective_poverty_0.pdf.*
- Çelik, Ç. (2016). Eğitimde Aşılması Güç Duvarlar Örüyoruz. *Saha*. 4: 18-27.
- Çelik, Z. (2015). Ortaöğretime ve Yükseköğretime Geçiş Sınavları Kısacasında Ortaöğretim Sistemi. A. Gümüş (Ed.) *Türkiye’de Eğitim Politikaları* içinde (s. 273-296). Ankara: İlem kitaplığı ve Nobel Yayınları.
- Çiğdem, A. (2016). Yoksulluk ve Dinsellik. N. Erdoğan (Ed.) *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde (s. 203-247). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Daly, M. (2015). Poverty and Welfare. M Holborn (Ed.) *Contemporary Sociology in*. (s. 230-257) Cambridge: Polity Press.
- Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Domanski, H. (2002). Is the East European “Underclass” Feminized?. *Communist and Post-Communist Studies*, 35(4), 383-394.
- EARGED (2006). *Meslek Liselerinde İstihdam Özelliğini Kaybetmiş Bölümlerin Değerlendirilmesi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Erdoğan, N. (2016). Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve ‘Fark Yaraları’. N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde (s. 47-95). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERG. (2009). *Eğitimde Eşitlik: Politika Analizi ve Öneriler*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG. (2012). *Meslek Eğitiminde Kalite İçin İşbirliği Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG. (2014). *Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG. (2015). *Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, Çelikel Eğitim Vakfı, Friedrich-Ebert-Stiftung.
-

- Ergüder, Ü., Esmer, Y. ve Kalaycıoğlu, E. (1991). *Türk Toplumunun Değerleri*. No.TÜSİAD-T/91, 6145, İstanbul.
- Ergül, H., Gökalp, E., ve Cangöz, İ. (2012). *Medya Ne Ki... Her Şey Yalan! Kent Yoksullarının Günlük Yaşamında Medya*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Forster, A. G., Bol, T., ve Van de Werfhorst, H. G. (2016). Vocational Education and Employment over the Life Cycle. *Sociological Science*. 3: 473-494.
- Fusco, A. (2003). *On the Definition and Measurement of Poverty: The Contribution of Multidimensional Analysis*. Paper presented at 3rd Conference on the Capability Approach: From Sustainable Development to Sustainable Freedom, at University of Pavia, 7-9 September 2003.
- Gans, H. J. (1972). The Positive Functions of Poverty. *American Journal of Sociology*. 78 (2): 275-289.
- Gür, B. S., ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye’de Millî Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler*. (Rapor no: 1). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Hallinen, M. T., ve Kubitschek, W. N. (1999). Curriculum Differentiation and High School Achievement. *Social Psychology of Education*. 3(1-2): 41-62.
- Hartmann, K. (2014). *Küresel Çarkın Dışında Kalanlar: Tüketim Toplumundaki Yeni Fakirlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawn, E. (1972). Poverty. D. Sills (Ed.). *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Vol.12, MacMillan Company and the Free Press.
- İlhan, S. (2013). Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası. Ö. Aytaç ve S. İlhan (Der.) *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* içinde (s. 169-220). Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Jæger, M. M. (2009). Equal Access but Unequal Outcomes: Cultural Capital and Educational Choice in a Meritocratic Society. *Social Forces*. 87(4): 1943-1971.
- Kelly, S. ve Price, H. (2009). Vocational Education: A Clean Slate for Disengaged Students?. *Social Science Research*. 38(4): 810-825.
- Kennedy, P. (2013). *Key Themes in Social Policy*. London: Routledge.

- Kerckhoff, A. C. (1976). The Status Attainment Process: Socialization Or Allocation?. *Social Forces*. 55(2): 368-381.
- Kulik, J. (1998). Curricular Tracks and High School Vocational Education. In A. Gamoran, & H. Himmelfarb (Eds.). *The Quality of Vocational Education: Background Paper from the 1994 National Assessment of Vocational Education*. Washington, DC: U.S. Department of Education. Retrieved on November 12, 2016, from <http://www.ed.gov/pubs/VoEd/Chapter3/Part2.html>.
- Mardin, Ş. (2007). *Türkiye’de Din ve Siyaset: Makaleler 3*. M. Türköne ve T. Önder (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MEB. (2010). *PISA 2006 Ulusal Nihai Rapor*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2016). *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2015/’16*. Ankara: MEB Yayınları.
- METARGEM. (1997) *Endüstri Meslek Lisesi Mezunlarını İzleme Araştırması: Türkiye Geneli*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Neuman, S. ve Ziderman, A. (1989). Vocational Secondary Schools Can Be More Cost-Effective Than Academic Schools: The Case Of Israel. *Comparative Education*. 25(2): 151-163.
- Özensel, E. (2004). *Türk Gençliğinin Değeri: Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shavit, Y. and Müller, W. (2000). Vocational Secondary Education: Where Diversion And Where Safety Net?. *European Societies*, 2 (1): 29-50.
- Sorokin, P. A. (1959). *Social and Cultural Mobility*. New York: Free Press.
- Suğur, N., Suğur, S., Çetin, O. B., Şavran, T., Akarçay, E. (2008). Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Yoksulluk Algıları Üzerine Bir Araştırma. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 10 (4): 1-29. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/sguc/issue/25499/268889>.
- Suğur, N., Suğur, S., Gönç-Şavran, T., Çetin, O. B., Akarçay, E. (2010). *Eskişehir’de Çalışan Yoksullar, Enformel İstihdam ve Yoksulluk İlişkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. ve Çiçek, Z. (2015). Yoksulların Kendi Öznel Durumları ile İlgili Farkındalıklarına Dair Bir Alan Çalışması: Denizli İli Örneği. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 (1): 48-74.
-

- Şen, M., Küçükural, O., Arslan, B. Z. ve Arun, O. (2005) *Gençlik, AB ve Zıt Hisler: Bedenini İsterim ama Ruhunu Asla*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk–Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. (2015). Dışarıda ve Dışında Olmak: Yoksul Gençlerin Mekânla İlişkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 2, 169-203.
- Tatar, H. C. ve Tatar, T. (2014). Sosyal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Eğitim. M. Ç. Özdemir (ed.) *Eğitim Sosyolojisi* içinde (s. 182- 215). Ankara: Pegem Akademi.
- TÜİK (2014). *İşgücü Maliyet ve Kazanç İstatistikleri*. www.tuik.gov.tr, (E.T.14.06. 2016).
- TÜİK (2016). *İşgücü İstatistikleri*. www.tuik.gov.tr, (E.T.14.06. 2016).
- Van Houtte, M. (2004). Tracking Effects on School Achievement: A Quantitative Explanation in Terms of the Academic Culture of School Staff. *American Journal of Education*. 110 (4): 354-388.
- Will, J. A., and McGrath, J. H. (1995). Crime, Neighborhood Perceptions, and the Underclass: The Relationship between Fear of Crime and Class Position. *Journal of Criminal Justice*. 23(2), 163-176.
- Wilson, W. J. (1991). Another Look at the Truly Disadvantaged. *Political Science Quarterly*. 106(4), 639-656.
- WEB1: <http://www.kamusen.org.tr> (E.T. 14.03.2017)
- WEB2: <http://www.memursen.org.tr> (E. T. 14.03.2017)
- WEB3: <http://www.turkis.org.tr> (E. T. 14.03.2017)